Aatu Takalisto

Hornansuon waarin testamentti

Aatu Takalisto

Hornansuon Vaarin Testamentti

A. S. S. K. KUSTANTAMA

Library of Congress
2010 369355

Alunperin oli paikkakuntaa nimitetty Hornansuon perukaksi. Vasta myöhemmin, kun seudulle eksyi pari muunkielistä, alettiin paikkakuntaa kutsua Hornsawin kontriksi ja tämä nimi se sitte tuli viralliseksi postikonttoria perustaissa.

Kontrin ensimäinen raivaaja oli Antti Juhonpoika Hornansuo. Vaikka maakirjoissa, vero- ja velkakirjoissa, kirjeitten osotteissa ja kaikissa mahdollisissa papereissa nimi esiintyikin monissa niin merkillisissä muodoissa, ettei niistä syrjäinen olisi selvää saanut, ei Antille siitä mitään ikävyyksiä koitunut. Hän käsitti "kielisten" niillä tarkottavan häntä itseään.

Merkillinen halu muuten noilla ihmisillä väännellä ja käännellä noitakin nimiä. Sitä se Antti monesti itsekseen ihmetteli. Ja jos se olisi ilmennyt vain noissa "kielisissä", mutta kun se tapa oli tarttunut näihin suomalaisiinkin, vieläpä näihin oman Hornansuon suvun jäseniin. Niinkuin nyt tääkin Charles Hornsaw, paikkakunnan kauppias. Seudulle ilmestyttyään eräänä helteisenä heinäkuun

päivänä hengellisten kirjasten kaupustelijana kuuli hän "kielisten" nimittävän seutua Hornsawksi. Siitä asti hän sen nimekseen omisti ja sen kirjoihin merkitytti päästyään seudun ensimäiseksi postimestariksi. Antti Juhonpoika ei kylläkään koskaan laskenut Charles Hornsawin kuuluvan sukunsa päärunkoon. Charles oli Hornansuon suvun sivuhaaran jälkeläinen. Joku sen haaran edustaja oli esiintynyt sotilaallisella alalla — oli näet ollut vääpelinä Ruotsin kuninkaan armeijassa ja tunnettiin Carl Hornsogin nimellä. Se nimensä vääntelemisen halu näyttää siis olevankin sen sukuhaaran tunnusmerkki. Ja on sillä tunnusmerkkinä vielä eräs muukin ja se on Antin mielestä oikeastaan varmin seikka osottamaan tuon sukuhaaran vierautta suvun rungon kanssa. Tämä oli maahengen puuttuminen. Sillä maahenki, kuten sitä nimitetään, on ollut se lähtemätön tunnusmerkki Hornansuon suvun rungossa. Sukupolvesta sukupolveen oli se ilmennyt siitä asti kuin tiedetään suvun ensimäisen kantaisän tarranneen karun Pohjolan korpeen jättiläisvoimillaan ja siitä konnun itselleen ja jälkeläisilleen raivanneen. Se suku tunnettiin tuosta ominaisuudestaan. Maa oli sen elinehto. Vuosisatojen halki olivat sen juuret maahan imeytyneet. Maa oli irrottamaton, erottamaton osa siitä. Sen katsantokannan mukaan tuntui kaikki muu joutavalta, irtanaiselta, tuulen vietävältä.

Tämän takia tunnettiin suvussa vierovaa tunnetta kaikkia niitä kohtaan, jotka jotenkin muille aloille antautuivat. Sellainen oli ikäänkuin suvun juurista irrottumista.

Ja tämä se oli syynä miksi Antti Juhonpoika vieroksui tätä kauppiastakin, vaikka se kuinka sukulaisuutta muistutteli ja höyliksi tekeytyi.

Antti Juhonpoika Hornansuo oli tullut Amerikaan lähes puoli vuosisataa takaperin. Se tapaus kuului niihin samoihin asioihin, jotka luonnonvoimien tavoin olivat vastaan harraamassa Hornansuon suvun luonnollista tehtävää. Sillä melkein yhtä voimakas kuin on suvun vietti maahan, on ollut myöskin näitten voimien vastustus, jota vastaan on saatu kamppailla. Ja Antti Juhonpojan Amerikaan lähteminen aiheutui samoista syistä. Niin oli Antti itsekseen päätellyt.

Hän yritti olla ensin palkkatöissä, rautatierakennuksilla ja sitte hiilikaivoksissa. Niissä hän puski kuin parhaassa ajokunnossa oleva juhta. Mutta eräänä päivänä viskasi hän mätikkänsä poosun eteen sellaisella voimalla, että mätikän piikki upposi maahan silmää myöten. "Siin' on! Heiluttele itse mätikkääsi! Kyllä tämä minulta joutaa!" Ja muitta mutkitta suori hän konttoriin ja vaati palkkansa. Poosu oli tätä kaikkea katsellut hölmistyneenä. "Mikä siihen mieheen nyt iski", mutisi hän ja kiiruhti Antin jälkeen konttoriin. Siellä

hän koetti tyynnytellä Anttia parhaan kykynsä mukaan. Mutta Antin muutenkin kovin vajavainen kielitaito katosi nyt miltei kokonaan. Se rajoittui vain muutamiin yleisimpiin voimasanoihin. Poosu ei käsitänyt Antin kimpaantumisen syytä. Mutta muut työmiehet käsittivät. Se oli siitä se Antti suuttunut, kun poosu oli manaillut ja ärhennellyt toisille työmiehille. Eivät olleet muka palkkansa arvoisia. Ja koska Antti oli aina ennenkin tuntenut voimakasta vastenmielisyyttä ärhentelevää poosuvaltaa vastaan — sekin oli suvun veressä — tunsi hän vihansa kuohahtavan toisia tovereitaan kohdanneen loukkauksen johdosta. Hän tunsi ikäänkuin se olisi samalla ollut herjaus hänen miehuuttaan vastaan. Siksi hän mätikkänsä maahan iski ja tiehensä suori.

Maahan päätti Antti käsiksi taas käydä. Se oli ollut hänen päämääränsä alunpitäin tälle mantereelle tullessaan. Ei ole hänestä näihin palkkatöihin. Ja suuremmitta aprikoimisitta löi hän eräänä päivänä evässäkin selkäänsä — kuin muinoin sukunsa kuulu kantaisä Pohjolassa — ja kirves ja saha kainalossa painui asumattomalle perukalle. Kilpaa kesäisen auringon kanssa hän liikkeellä oli. Kuin muinoin siellä Pohjolan takamailla, kaikui nytkin metsä Hornansuon miehen kirveen iskuista. Raivattua alaa karttui vähitellen.

Syksyn tultua pistäytyi Antti kaivoskylään ja

vei uuteen taloonsa emännäksi Liisan, joka oli ollut palveluksessa siinä ruokatalossa, missä Anttikin oli majaillut.

— — —

Siinä se nyt ulottuu Hornsawin kontri Hornansuon Antin tiluksien ympärillä kaikkiin ilmansuuntiin pitkät matkat. Tuolla ja täällä tupruaa savupiippu. Ukkosenjohdattimet pistävät terävät piikkinsä taivasta kohti. Joissakin taloissa vikisevät tuuliviirit salkojen nenissä. Koirat haukkua louskuttavat veräjillä.

Vanha Antti Juhonpoika on ollut jo vaarin päivillä joitakin vuosia. Vaimonsa Liisan kuolemasta asti on isännyys ollut Antin ainoan pojan, Aukustin käsissä. Tyttäret, joita hänellä on kaikkiaan kahdeksan, ovat osa naapuritaloissa emäntinä, osa muualla maailmalla.

Eikä se Aukustikaan enää mikään nuorukainen ole. Tyttäriä ja poikia on hänelläkin jo aikuisiin asti. Vanhimmasta seuraava Nikolai-poika oli Ranskassa rintamalla. Nuorimman edellinen, Oskari-poika on vaarin lempilapsi. Sen jälkeen kun vaari ei enää raskaampiin töihin yrittänyt, vaan askarteli kotinurkissa, oli Oskari aina hänen kumppaninaan. Milloin ukko saunan lämpiämään pani, puuhasi Oskari puita kantamassa.

Vanhimmasta pojastaan Juusosta oli Aukusti harmissaan. Hänestä oli hän toivonut jo varhais-

ta miehen töihin pystyvää apua, mutta turhaan. Maailmalle lähti poika. Tosin oli hän ainoa tämän talon lapsista, mikä niin oli kotikonnun jättänyt, mutta harmitti se sittekin. Toisissa taloissa oli tällainen nuorten maailmalle karkkoaminen tavallista. Kaupunkielämä veti ne puoleensa ennenkuin oli korva korvan tasalle ennättänyt. Joskus karkasivat pahaisina kakaroina. Merkillistä oli se, ettei auttanut sekään vaikka kuinka koetti lapsiaan suojella maailman viettelyksiltä ja kasvatti niitä ankaran kurin alla. Tulipa kontrille niitten retkistä ikäviä viestejä. Milloin saarnamies kontrille pysähtyi, pauhasi hän ankarasti maailman ja perkeleen viettelyksistä ja moni ukko ja eukko päänsä alas painoi ja kyynel silmänurkkaan kihosi.

Hornansuossa ei tosin näitä asioita tähän tapaan pohdittu. Mutta murisi se Aukusti ja valitteli hänen vaimonsa Tilda Juuson maailmanretkistä. Juuso kirjotteli huvilikirjelapun joskus Montanasta, joskus Arizonasta. Oli hän tehnyt muutamia merimiesmatkojakin, aina Kiinassa asti. Kun Juuso kirjotti vaarille, että hänestä ei ole pitkäksi aikaa yhdessä paikassa palkkaorjan työtä puskemaan, että hänen kiertelemishalunsa suureksi osaksi johtuukin siitä, myhähteli vaari Aukustille: "Kyllä siitä Juusosta vielä mies tulee."

"Tokkopa tulee", epäili Aukusti.

"Tulee kun tuleekin. Sillä on vielä nuori ja

läikehtivä veri — mutta miehen ainesta siinä pohjalla on."

"Mutta kuinkahan sitte käy Nikolai-pojan kanssa", valitteli Tilda.

"Jaa, se on toinen juttu", murahti vaari. Ja ulos astuessaan mutisi hän jotakin herrojen sodista ja tallatuista viljapelloista sellaisessa mielessä, mikä olisi saanut varsinkin kauppias Hornsawin silmän vilahtamaan pahaenteisesti — jos ne sanat olisivat hänen korviinsa tulleet.

Mr. Charles Hornsaw, Hornsawin kontrin kauppias ja postimestari oli mielevä mies. Eipä olisi uskonut, että hän puolen vuosikymmenen kuluessa oli vaurastunut ja varottunut niinkuin hän oli. Tyhjät kädet miehellä kontrille tullessaan ja viiden vuoden perästä jo oli koko kontrin äveriäin mies. Eipä ollut sitä farmaria, joka ei olisi hänelle velassa ollut. Kuinka liekin se kaikki tapahtunut, mutta totta vaan oli se, että hän oli miltei huomaamatta hiipinyt kontrin farmareitten välimieheksi kaikissa asioissa, "niin maallisissa kuin taivaallisissakin", tapasi Töyryn Topi, kontrin tunnettu kompamies asiaa selittää. Se seikka, että hänellä kauppapuotinsa ohella oli myöskin postikonttori hoidettavanaan, auttoi sitä, että hän ikäänkuin kenenkään huomaamatta kehittyi farmareitten kaikkien asiain välittäjäksi ja hoitajaksi. Näppärä kielimies kun oli, lankesi välimiehen toi-

mi farmareitten ja muun maailman välillä hänen tehtäväkseen. Niinpä hänestä tuli ikäänkuin itsestään koko kontrin itseoikeutettu edustaja kaikissa julkisissa tilaisuuksissa, poliittisissa kokouksissa ja muissa. Kauppias Hornsaw oli oikeastaan harras uskovainen. Hän kertoi saaneensa herätyksen jo nuorena miehenä Englannissa oliessaan — jonne hän oli tullut vanhasta maasta erään nuoruuden päivinä koulukaupungissa tapahtuneen ja vieläkin selvittämättömän jutun takia. Koska Amerika oli tunnettu soveliaaksi maaksi yrittävälle, päätti hän siirtyä tälle mantereelle. Mutta aivan uutena miehenä, kuten hänen tapansa oli sanoa. Niinpä seurasikin sitten siunaus hänen elämäänsä siitä asti. Hengellisten kirjasten kaupustelijasta oli tullut Hornsawin kontrin kuulu suomalainen, jonka nimi tunnettiin jo huomatuissa poliittisissa piireissä johtavana kansalaisena, jonka puoleen oli käännyttävä jokaisen politikoitsijan, jos mieli kannatusta saada seudun suomalaisilta farmareilta. Ja sama oli juttu myöskin sielun asioissa. Jos seudulle sattui saarnamies — ja niitähän toki useasti sattui — oli ikäänkuin itsestään selvä, että kauppiaaseen oli poikettava, sillä siellä ne seurat pidettiin. Siinä samalla sopi jokaisen farmarin toimittaa yhtä ja toista ostostakin — nämä maalliset asiat kun nyt kuitenkin pitää jokaisen kohdaltaan toimittaa. Ja

toisekseen: kauppias oli ylen höyli ja uskonasioissa tarkka mies.

Jotakin mutinaa saattoi kyllä kohtalaisen tarkka korva kuulla siellä ja täällä. Oli olemassa joku salainen vierottava tunne joittenkin sydämissä kauppiasta kohtaan. Oikeammin oli se, kun sitä tarkemmin tutki sangen yleinen vihollisuustunne, mikä jostakin syystä oli kasvanut salaa farmareitten ja kauppiaan välille, vaikka vain harvat siitä edes mutisivatkaan. Ja se ilmeni itse kunkin mielessä välittömämmin silloin, kun tuli vilkasseeksi kauppiaan numeroihin puotikirjassa, jotka osottivat velan suuruutta. "Ihmeellisesti se tuokin velka lisääntyy", ajateltiin ja korvalliselle kohosi käsi. Siitä sitte saattoi purkautua vaikka aviopuolisoitten keskinäiseksi sananharkaksi. Ärtyiltiin toisilleen olemattomasta sivuseikasta. Itsekään ei tajuttu mistä se oikeastaan johtui. Ja kireämmäksi kehittyi juttu vielä silloin kun siemenviljan tai maanmuokkaamiskoneitten oston takia syntynyt velka pankkipaperina maksettavaksi lankesi. Se tulikin kuin herran tuomio, vääjäämättömänä ja ankarana. Se tämä kauppias sanoi, milloin sitä ankaruutta koetettiin valitella, että nämä konetehtaat ovat niin jyrkkiä näissä liikeasioissa. Hän kyllä on koettanut saada parhaita ehtoja, lievennyksiä jos sitä ja tätäkin, kontrin parhaaksi, suomalaisia kun kaikki olemme, mutta eipä se siitä paljon parane.

Hän onkin vain näissä konekaupoissa asiamies, ei muuta.

Hornansuon vaarin kanssa ei kauppias tahtonut juttuun tulla. Vaarilla olivat omat vanhanaikaiset käsityksensä, selitteli kauppias. Ei ymmärrä Antti Juhonpoika nykyaikaista liikemaailmaa. Siihen hän lisäsi: "Liikemiestaito tosin ei ole koskaankaan ollut Hornansuon suvun vahvin puoli."

"Eipä tuota ole", siihen vaari laususkeli. "Ja siitä päättäen et taitane sitä sukuakaan olla."

Liekkö sitten ollut tämä sukuominaisuuksien kiista vai mikä, mutta totta oli se, että kauppiaan ja vaarin välillä oli alinomainen kamppailu, paljon suurempi kuin syrjäisen silmä saattoi havaitakaan. Kauppias tunsi itsekseen, että tuo vaari, tuo vanha tervaskanto, oli kuin olikin hänen vihollisensa, hänen poikkitelansa. Ja vaari taas ajatteli: Etpähän kynnä, et kylvä, mutta riiheesi näytät kokoavan. Ja edelleen: Jos ei sulla omaa peltoa lie ja hinkalosi täyttyvät, tulee se vilja muitten pelloilta, muitten kasvattamana. Ja hänen mieleensä muistui isoisänsä vanha juttu talonpojasta ja veronkantajaherrasta.

Oli eräs saartotie, jota kauppias aikoi ensin käyttää vaaria vallottaakseen. Se kuului niihin uskon asioihin. Niissä, niin arveli kauppias, voi hän helposti lyödä aseet Antti Juhonpojan käsistä.

Ja se tapahtui eräänä sunnuntaina iltapäivällä,

kun hän asteli vaarin kamariin suorittaakseen tuon ottelun. Samalla matkalla naulaili hän ilmotuksia pakkohuutokaupasta, mikä oli lain säätämän ajan sisällä toimitettava pankin vaatimuksesta eräällä farmilla. Tehtävä olisi oikeastaan ollut sheriffin virkaan kuuluva, mutta koska sheriffillä oli muita asioita kaupungissa maanviljelysnäyttelyn aikana, otti kauppias tuon suorittaakseen.

Varustettuna taistelualansa terävämmillä aseilla astui hän vaarin kynnyksen yli. Vaari istui lukemassa raamattuaan ja Töyryn Topi istui häntä vastapäätä, selkä oveen päin.

Hyvään päivään vastasi vaari tavalliseen tapaansa: "Jumal' antakoon." Ja sitte jatkoi hän lukemistaan.

"Täällähän ollaan sananviljelyksessä", yritti kauppias, mutta vaari ei keskeyttänyt. Harvakseen, painokkaasti putoilivat sanat. Hän luki siitä ahnaasta Israelin kuninkaasta ja kavalasta kuningattaresta, jotka olivat himoinneet köyhän, ahkeran viinitarhurin viinitarhaa. Vaarin sanat kaikuivat uhkaavina lukiessaan profeetan ankaraa ennustusta kuinka koirat tulevat nuolemaan suurten ahmurien verta kaupungin muurien tykönä.

Töyryn Topi käänsi vasta tällöin katseensa ovea kohti, johon hän oli selin istunut. Hän kopisti piippuaan kenkäänsä ja rykäsi tarkotuksellisesti.

Kauppias seisoi siinä kuin puusta pudonneena. Syntyneen hiljaisuuden vallitessa katsoi vaari sankojensa yli kauppiasta ja sanoi:

"Siinä olisi sitä istuintakin."

Mutta kauppias kääntyi ympäri sanaakaan virkkamatta ja painui kynnyksen toiselle puolelle. Niillä aseilla taisteleminen ei ollut sen parempia tuloksia tuottanut.

Miehet olivat hetkisen äänettöminä. Sitten virkkoi Topi:

"Näyttää sillä sanallakin voimaa olevan."

Siihen vastasi vaari:

"Kun paikalleen sattuu."

Vaari olikin omaa lajiaan kirjamies. Hänellä oli omat *valitut* paikkansa, joita hän paksukantisesta raamatustaan lueskeli silloin tällöin. Sen tiesi Topikin. Ja sen vuoksi tiedusteli hän:

"On siinä kohtia montakin lajia, tuossa suuressa kirjassa. Moniaita vallan vastakkaisiakin."

"Kaippa siinä on kullekin osansa", sanoi vaari. "Minä vain niitä muistuttelen, mitkä omaan vaellukseeni sopivat. Mitäpä niitä vellomaan kaikellaisia."

"Se onkin varsin laatuun käypää", myönteli Topi.

* * *

Pölyistä maantietä pitkin astui mies kantaen kahta raskasta käsilaukkua. Hän pysähtyi Hornan-

suon talon kohdalla tienhaarassa ikäänkuin arvaillen kumpaa tietä lähtisi kulkemaan. Siinä katsellessaan äkkäsi hänen silmänsä huutokauppailmotuksen, joka oli naulattu puhelinpylvääseen. Ilmotuksen virallinen kömpelyys ja allaoleva virkanimi osottivat kysymyksessä olevan pakkohuutokaupan. Mies istahti tien viereen kivelle, laskien raskaat laukkunsa jalkojensa viereen ja pyyhki hikeä otsaltaan. Samassa saapuikin ryhmä miehiä ja naisia toisen tien mutkasta esiin äänekkäästi puhellen. Huutokaupasta kuului puhe olevan. "Niitä onkin ollut huutokauppoja tänä kesänäkin jo useita tällä kontrilla", puhui eräs mies. Siihen tokasi toinen: "Onhan sitä siunausta ollut, on jo." "Siunaustako?" "Kah, siunaustapa tietenkin. Mistäs muualta luulet niinkään halvalla lehmiä saavasi kuin viime viikollakin sait Junttilan farmilta huutokaupasta", intti mies. "Siunaukseksi sitä sellaista saatat sanoa", jatkoi hän, "sitä sellaista vahinkojen menestymistä." Ja lyhyehkö naurunröhähdys säesti viimeisiä sanoja.

"Jaa, kyllä Topi oikeassa on. Mistäpä sitä köyhä muualtakaan halvemmalla kalua ja kamaa saa", kimitti siihen naisen ääni ilmeisesti tajuamatta äskeisen miehen sisintä tarkotusta niitä siunauksia ylistellessään.

Joukko oli huutokauppaväkeä. Hyvänpäivän sanottuaan kivellä ilstuvalle kulkijalle jatkoi se

matkaansa huutokauppataloa kohti. Kulkija mietiskeli tuon joukon mukaan liittymistä. Sieltäpä niitä tapaisi ihmisiä yhdessä joukossa kosommalta, tuumaili hän. Mutta hänen silmänsä sattuivat samalla kääntymään Hornansuon saunaa kohti, joka näytti parhaillaan olevan lämpiämässä. Vanha vaari näytti siellä olevan lämmitystouhussa. Kulkija päätti käydä vaaria puhuttelemassa kuitenkin ensin, tiedustellakseen yhtä ja toista kontrin oloista. Ennättääpä tuota vielä sinnekin huutokauppapaikalle.

Laskettuaan raskaalta näyttävät kantamuksensa portaille asteli mies saunan luokse. Vaari vastasi vieraan hyväänpäivään, silmäili syrjäsilmäyksellä tulijaa ikäänkuin arvostellen mikä lie tuokin miehiään. Siitä saattoi helposti päättää, ettei vaarilla ylimalkaan ollut erin ystävällisiä käsityksiä tuollaisista kantamuksineen kulkevista miehistä. Mikä kaupustelija liekin, ajatteli hän. Ja saman ajatuksen jatkoksi tokasi: "Eipä täällä taida kauppakalullesi ostajaa löytyä." Ja puoli yrmeän silmäyksen heitettyään nosti suuren halon olalleen ja läksi sitä viemään saunan uuniin.

Kun hän sieltä palasi, huomasi hän vieraan istumassa kaluvajan kynnyksellä talon koiraa Jurmua suostutellen. Mies käänsi katseensa vaaria kohti ja sanoi:

"Näyttää olevan tämä koira hidas tutustumaan

vieraisiin kulkijoihin.'' Ja vieraan miehen silmistä pilkisti hyvänlainen veitikka. Sitte hän jatkoi: ''Vaikka hyvä se on sekin. Parempi on vainu koiralla monasti kuin ihmisellä lähestyviä vieraita arvostellessa. Näettekös nyt, ei se pidä minua sentään talolle kovin vaarallisena, nuuskastuaan kerran pari. Tuollainen nenä se saisi olla ihmiselläkin.'' Ja taas leikki veitikka silmäkulmassa.

Vaari täytti piippuaan mitään virkkamatta. Katseli siinä vierasta ja koiraa. Murahti sitte lopulta: ''Huutokauppaankos sitä ollaan menossa — vai muitakos asioita on?''

''Enhän minä huutokauppaan. Tuossa tienristeyksessähän vasta huomasin sellaisen olevankin tällä perukalla. Väkeä sinne näytti olevan menossa. Ilmotuksesta päättäen se näkyy olevan pakkohuutokauppa. Kenenkäs farmarin kotikonnulla sellaiset markkinat nyt ovat?''

''Silläpähän ne Tuovilan Tuomolla, vävylläni'', tuli vaarin suusta väkinäisesti.

''Sitä 'siunausta' on teidän kontrilla sattunut viime aikoina runsaasti'', puhui vieras.

''Mistäs sen vieras tietää?''

''Kuulin siinä jonkun miehen niin haastelevan tiepuolessa istuessani.''

''Se on ollut Töyryn Topi, se irvileuka'', mutisi vaari ja lisäsi sitte äänekkäämmin: ''Onhan sitä siunausta ollut. . . . Ja taitaa sitä riittääkin.''

Mutta tuon vieraan miehen asioista ei vaari vielä ollut päässyt tolkulle. Hän kävi suoraan asiaan: "Milläs asioilla se vieras oikein liikkuu?"

"No, sellainen minä olen sanan julistaja", vastasi vieras. "Aikomukseni on pitää puheita täällä teidänkin kontrilla. Ajattelin tuossa äsken heittäytyä huutokauppaväen matkaan. Siellähän niitä olisin tavannut ihmisiä yhdessä läjässä."

Vaarilta tuli jokseenkin välinpitämättömästi pitkä "soo'o". Ja hänen ajatustensa rataa tulkitsemaan tuli sen jälkeen seuraava jatko: "Niissä saarnaviroissa eivät kämmenet pahasti känsity." Sitä seurasi pitkä sylky.

Vieras nauraa höräytti ja, kuten vaarista näytti, ilmeisesti vaarin huomautuksesta nauttien: "Siinä se vanha isäntä iski aivan naulankantaan. Liukaskieliset saarnamiehet tavallisesti jakavat maalliset hyvyydet känsättömin kourin pakkohuutokauppoja toimittelevien herrojen kanssa."

Vaarista tuntui kuin hän ei olisi kuullut oikein. Mutta hän ei viitsinyt kuitenkaan udella sanoiko vieras niinkuin korvat kuulivat.

Äänettömyyden kestäessä tutki vieras siinä halkotukin päällä istuvaa vanhaa miestä, joka katse tielle käännettynä näytti ajattelevan omia ajatuksiaan, mitä ne sitten lieneekin. Uskollinen Jurmu lepuutti päätään vaarin polvella ja vaarin käsi hiveli hiljaa sen korvia. Siinä oli vieraan edessä

kuva vanhasta sitkeästä maanmuokkaajasta. Tuo suurikokoinen köyryinen vartalo, nuo työkalun varressa käpristyneet kädet, joitten selissä suonet olivat kyhmyihin pullistuneet, tuo harmaa tukka, joka kuitenkin oli vankka ja itsepintainen kuin tuulisen merenrannan juureva metsikkö, nuo kaikki puhuivat omaa erehtymätöntä kieltään.

"Onko vävyllänne, jonka kotia huutokauppa tänään hävittää, lapsia?"

"Totta kai. Viisi niitä yksin lukien on."

"Te taidatte olla tämän kontrin vanhimpia raivaajia?"

"Onhan tuota tullut olluksi. Eipä näillä mailla silloin vielä savu savupiipuista tuprunnut, kun minä tänne tulin. Sen jälkeen, vuosien vieriessä on tänne asujamia tullut — jos lie niiden kintereillä muutakin."

"Paljonkos on maata hallussanne teillä?"

"Paljonko on vai oli?"

"Kuinka vaan."

"Tämä kaikki mitä silmänne näkee, tämän neljän farmin alueen. Sehän sitä oli. Jaetuksi se sitte on tullut."

"Niinpä niin. Se on se vanha juttu. Vanhassa maassa sanottiin: Manttaalin talo vanhalla vaarilla. Vaarin pojat sen puoliksi jakoivat. Poikien pojat neljänneksiksi ja niiden jälkeläiset vielä pienemmiksi pirstoivat — niin pieniksi, että sellaiset

tilkut kyllä helposti eukoillaankin kynnätti ja itse tukkipuulaakien töissä raatoi. Eikö se niin ollut, vaari?"

"Sinäpä sen sanoit! Sitä asiaa se vanhan Hornansuon vaarin testamentti koskee." Vaari sanoi sen jonkun sisäisen voiman paineesta, sanoi sen ikäänkuin vieras mies olisi sen ilman muuta ymmärtänyt. Mutta hän ei ymmärtänyt. Siksipä kysyikin hän:

"Mikä testamentti se oli?"

Antti Juhonpoika Hornansuo oli nyt keskustelun kulussa tullut elämänsä tärkeimpään pulmaan ja kohtaan. Eikä se ollut vain hänen elämänsä tärkein kysymys, se oli oikeastaan koko Hornansuon suvun pulma — niin se on koko kyntömiesten suvun elämänkysymys, niin oli Antti Juhonpoika ajatellut.

"Niin sekö testamentti", sanoi vaari enemmän itsekseen kuin tarkotuksella puhua kysyjälle. Hänen otsansa vaot ikäänkuin syvenivät entisestään, hän tuijotti vieraaseen ja sitte hän laususkeli harvakseen: "Niin kauan kuin maata yhdessä muokkaatte, myymättä, ostamatta, riittää viljakultaa hinkalossanne; lehmän ja lampaan lapoja aittanne orsilla kiikkuu."

Vieras tarkasteli vanhaa miestä ikäänkuin noitten sanojen johdosta olisi häneen tullut jotakin uutta katseltavaa.

"Sellainenko se oli testamentti?"

"Sellainen."

Hetken äänettömyyden kuluttua virkkoi vieras mies:

"Viisas testamentti. Mutta olette kai jo tuohon ikäänne huomannut, että se ei käy päinsä — se on ristiriidassa nykyisen maailman kanssa?"

Mutta sen sijaan että vaari olisi innokkaasti tarttunut kysymykseen ja juttua jatkanut, vaikeni hän.

"Olettehan huomannut, että sellainen ei vetele", jatkoi vieras juttua herutellen? "Kaikkiahan nykyään on myytävä ja ostettava. Vai eikö asia niin ole?"

Vaari vaikeni itsepintaisesti kuin muuri.

"Ja ken tätä yksin vastaan asettuu. kuolee nälkään", jatkoi vieras. "Hän menettää kotinsa ja kontunsa — ja joutuu kuitenkin markkinoille, käsivarsiaan kaupalle, palkkatyöhön. Silloin on mennyt ojasta allikkoon. Mitäs sanotte?"

"Joo, tunnen kyllä tuonkin laulun", tuli vaarilta viimein ja hän rykäsi jotakin kurkkuun tarttunutta, nielasi sitte alas niin että suuri aataminomena kurkussa heilahti. "Joo, tunnen kyllä tuonkin laulun", toisti hän vielä.

"Mutta sittenkin on tuo testamentti viisas ja sen neuvoa on noudatettava — ellemme aio lopul-

takin kaikki kurjuudenkuiluun nääntyä. Sitä mieltä minä olen."

Vieras katseli vaaria, jonka syrjäkatseesta hän luki ihmettelyn ja epäilyksen sekaisen ilmeen. Ihmettelyä siksi, että vieraan puhe alussa ilmeisesti soti testamentin neuvoa vastaan, koska mies sen julisti käymättömäksi. Sillä samalla tavallahan oli vaari elämänsä aikana kuullut monen julistavan ja ostamista ja myymistä puolustavan. Tämä kauppias esimerkiksi. Tiesipä kauppias raamatun kohdillakin myymistä ja ostamista puolustella. "Myykäät hameenne ja ostakaat miekka", kuului eräskin sellainen. Mutta epäilyä synnytti vaarin mielessä se, että tämä vieras mies, saarnamies kun sanoi olevansa, olisi noin vaan yht'äkkiä pohjimmaista vakaumustaan ilmaissut ja hänen liittolaisekseen julistautunut. Sillä totisesti oli vaari elämänsä päivinä tullut siihen käsitykseen, että hän on Hornansuon suvun viimeinen vesa, jonka kaatuessa tuo vanha viisaus myöskin hukkuu. Sillä eipä se maailma näyttänyt sitä tajuavan eikä siitä välittävän. Pikemminkin olivat sille vihamielisiä kuin jollekin vanhalle kummitukselle. Ainoa mies koko kontrilla, joka asiaa hiukan ymmärsi, oli Töyryn Topi. Mutta hänkin otti sen omalta kannaltaan — veisti siitä kirpeän sukkeluuden, joka kuitenkaan ei ollut pahaa tarkottava ainakaan vaaria kohtaan.

Näitten mietteittensä lomassa kuului vaarin kuivahko vastaus: "Vai niin."

Mutta vieras yltyi jatkamaan juttua edelleen: "Totta minä tarkotan. Ja haluanpa sanoa senkin, että minä olen juuri sitä varten matkassa." Siinä muutamassa tuokiossa oli vieraan ajatuksiin kehräytynyt joku erinomaisen innostava juttu. Vaarin lausuma testamentti oli sen aiheuttanut. Hän näki siinä edessään erään vanhankansan elämänviisauden edustajan, viisauden, jonka myöhempi maailma oli tehnyt hulluudeksi, mutta joka oli jälleen viisautensa näyttävä. "Minä sanon, että tuossa testamentissa on suuri totuus, joka vuosisataisesta pannastaan on taas nouseva." Niin puhui mies. "Niitä on olemassa paljon nykyaikana, jotka jälleen tuon totuuden ovat huomaamassa. Ja uskokaapa pois, hyvä vaari, ne toteuttavat tuon testamentin koko maailman laajuisessa mitassa. Mutta sen toteuttaminen vaatii taistelua."

Näitä sanoja ei vaari ymmärtänyt. Mutta sellaisen vaikutelman hän sai, että mies puhuu tosissaan ja että hän sittenkin on hänen käsityksilleen ystävällinen. Alkoi vaari siitä puhuskella harvakseen:

"Kyllä minä tiedän, nuori mies. Kyllä minä tunnen mitä on koettaa pitää maankamarasta kiinni ja tapella omilla voimillaan, ja koettaa järjestää elämänsä niin, ettei siinä ole kenenkään syrjäisen

sanansijaa: ei ostajan eikä myyjän. Kun näille maille ja halmeille tulin, ajattelin: totisesti, niin kauan kuin itse pystyn maasta irti saamaan sen mitä elääkseni tarvitsen, en vapriikin enkä kaupankalua kannata, enkä kontuani enkä maatani palstottele. Mitä perhettäkin tulee, ajattelin, samasta pöydästä ruokansa saakoot, samaa peltoa kyntäkööt. Sillä olihan tätä alaa. Niin ajattelin. Mutta — —"

Vaarin puhe katkesi tuohon, sillä hän näytti etsivän sopivia sanoja. Tällöin tarrasi vieras asiaan:

"Mutta vapriikin komento ja kaupankalu voittivat tuossa taistelussa. Ja niinpä on nyt silmienne edessä tämä köyhä kyntömiesten kylä — vasaramarkkinoineen. Kyllä minä tämän tarinan tunnen."

"No, kun tunnet, sittepähän tiedät."

"Ja näistä asioista aion minä täällä puhua", jatkoi mies. "Mistähän saisi huonetta tällaista kokousta varten?"

"Kyllä meillä vielä sen verran kattoa on", sanoi vaari. "Paukuttele täällä mitä mielessäsi on."

Ja ilman suurempia mutkia alkoi vieras hommailla kokoustaan. Hän avasi toisen matkalaukuistaan ja veti sieltä esiin tukun ilmotuksia, joissa suurilla latinalaisilla puustaveilla — kuten vaarin silmiin näytti — oli painettu jotakin. Mies kirjotti lomapakkoihin kirjotusta. Vaari lähetti Oskari-

pojan, joka juuri tuli saapuville, viemään tukun näitä papereita huutokauppataloon. Vieras kävi niitä itse naulailemassa pariin tienristeykseen. Niissä selitti hän käyvän selville, että puhuja, Juho Koivisto, puhuu tänä sunnuntai-iltana Hornansuon farmilla. "Sinne iskin sheriffin paperin viereen", sanoi hän risteyksistä tultuaan.

* * *

"Minä olen tullut puhumaan teille sellaisesta suuresta yhteisryntäyksestä", alotti Juho Koivisto, se seudulle ilmestynyt sananjulistaja puheensa. Hornansuon penkit ja tuolit olivat täyttyneet kontrin väestä, joka oli alkujaan lähtenyt liikkeelle huutokauppaa varten, mutta joka sen mentyä oli ilmotuksen saatuaan kerääntynyt kuulemaan tuota vierasta miestä. Emäntäväki oli ryhmittynyt kamarin puolelle, kuunnellen avoimesta ovesta ja kuiskaillen keskenään sen johdosta, että saarnamies alotti ilman virren veisuuta. Kontrin nuori väki ei tullut sisähuoneisiin, siellä se vain työkaluvajan edessä piti ilojaan. Vanhempi miesväki oli kerääntynyt aivan suuren pöydän ympärille hartaasti kuunnellen. Olipa kamarin ja tuvan välisen oven kohdalle asettunut itse seudun kauppiaskin, Charles Hornsaw, joka piti läsnäolonsa yhtä tärkeänä kuin vastuuvelvollisuutensa elävästi tunteva holhooja. Hän oli vallottanut keinutuolin, jossa hän mukavasti lojui. Mutta vaari, Antti Juhonpoika

Hornansuo, istui pöydän toisessa päässä, vastapäätä puhujaa ja näytti suurella tarkkaavaisuudella seuraavan hänen puhettaan.

"Minä olen tullut puhumaan sellaisesta suuresta yhteistyöstä, yhteisyrityksestä. Me voisimme sitä nyt nimittää vaikka — niin vaikkapa nyt talkoo-aatteeksi. Sehän on vanha, kansanomainen nimitys veljelliselle yhteistyölle. Miksi emme sitä nimitystä käyttäisi? Mutta minä puhun talkoo-aatteesta suuremmassa, nykyaikaisessa merkityksessä.

"Teillä kaikilla on kokemusta yhteistyöstä, vaikka ette ole sitä tulleet lähemmin ajatelleeksi. Katsokaahan nyt: Kun te raivaatte ja tasottelette kulkuteitä, teette sen yhteisvoimin, eikö niin? Kun te rakennatte koulun, on sekin yhteisen ponnistelunne ja kustannuksienne tulos. Ettehän rakenna kukin omaa kouluanne omille lapsillenne. Yhteisen koulun, koko kontrin lapsia varten te rakennatte. Sitte on olemassa vielä muitakin aloja, joissa te ponnistelette yhteisvoimin. Niinpä onkin totta, että kaikki suuret tehtävät voidaan suorittaa vain yhteisvoimin. Niin sen asian laita on kaikkialla maailmassa. Maailma tulee toimeen vain yhteisvoimien avulla. Tuosta mennä huristaa junia joka päivä. Mikä panee ne liikkeelle? Mikä niitä ylläpitää ja käyttää? Suuret joukot työtätekeviä ihmisiä on siinä alituisesti työssä. Sillä

tavalla vain se käy päinsä. Te saatte tänne kirjeenne ja sanomalehtenne säännöllisesti määrättyjen aikojen päästä. Kuinka se käy laatuun? Ettehän jokainen itse suorita omaa postinkuljetustanne. Minä sanon: se käy laatuun siten, että suuret joukot ihmisiä työskentelee siinä sillä alalla yhteisesti. Niin niitä työskentelee jokaisessa kylässä, jokaisessa kaupungissa ja jokaisessa maassa. Ette ole kaiketi tulleet ajatelleeksi tätä asiaa. Se on suuremmoista talkoota, jos sillä nimellä sitä kutsuisimme. Se on koko maailmaa käsittävä talkooverkko. Ja sen kautta, monien käsien läpi kulkevat teidänkin kirjeenne vanhasta maastakin tänne — ja täältä vanhaan maahan."

Tässä kohdassa huomautti Töyryn Topi, joka oli vetäytynyt uunin varjoon: "Sitä tietähän ne kulkevat kirjeet — jos kulkevat. Toisinaan kuitenkin eksyvät johonkin, toisinaan taas saat käsiisi ne avattuina ja nuuskittuina niin ettei ole jälellä enää muuta kuin suuria mustia läiskiä, kuin tervattuja ikään."

"Eikö Mr. Töyry voi olla häiritsemättä puhetta", kivahti siihen kauppias erittäin kärkkäästi. Liekkö sen kärkkäyden sitte aiheuttanut se, että kauppiaskin tunsi suuren tärkeytensä postilaitoksessa, koska hän oli paikkakunnan postikonttorin hoitaja — tai olisiko ollut muita syitä. "Mr. Töyry on hyvä ja pitää suunsa kiinni."

Töyryn Topi nauraa hihitti salaperäistä nauruaan ja lähetti aimo annoksen nuuska huuleensa.

"Älkäämme pillastuko huomautuksen johdosta", sanoi puhuja. "Se oli kylläkin totta, mutta sekin asia vaatisi oman juttunsa."

"Tottapa tietenkin", sanoi Topi. "Kuinkas kävi tämän Hornansuon veljenpojan kirjeille? Vasta kuudes niistä pääsi perille asti tänne. Mutta sekin oli avattuna ja tuhrittuna. Sai siitä kuitenkin tolkkua sen verran, että pojan vanhempi veli oli pantu sorakuopan täytteeksi — samoinkuin minun sisarenpoikanikin. Vai eikö asia niin ollut, vaari?"

Kysymys oli tehty Antti Juhonpojalle. Hän ei vastannut siihen mitään, tuijotti vain kauppiaaseen.

"Siinä on toinen asia, joka vaatii oman juttunsa, huomaan minä", sanoi puhuja. "Ja minä uskon, että niistäkin asioista me vielä keskustelemme. Koettakaamme nyt ensin pohtia tätä asiaa, josta puhetta oli. — Niin, me pohdimme tätä postilaitosta. Te voitte lähettää kirjeenne vanhaan maahan viidellä sentillä. Kuvitelkaapa, että teidän pitäisi lähettää joku sana, joku tieto tuttavallenne tai sukulaisellenne vaikkapa vain naapurivaltioon. Olisi palkattava joku henkilö viestiä viemään. Kuvitelkaapa vielä, että ei olisi nykyaikaisia kulkuneuvoja, vaan saisi suorittaa matkan niillä välineillä mitkä parhaaksi näkisi. Sellaisen viestin lähettäminen olisi sula mahdottomuus kantofarma-

rille, uskokaa pois. Niin kallista lystiä se olisi. Sillä tavalla se on, hyvät ystävät. Ja kuitenkin on ollut aika, jolloin vain sillä tavalla viestejä vietiin. Joku linnanherra lähetti sotilaitaan viestiä viemään toiselle linnanherralle. Siihen aikaan ei työmiehellä, maankyntäjällä, ollut viestiä vietäväksi — niin ainakin linnanherra uskoi.

"Mutta mitäpäs sanoisitte, te tämän seudun kyntömiehet, jos tapahtuisi näin: Kun olisitte saaneet yhteisvoimillanne kulkutien valmiiksi, saapuisi seudullenne sellainen linnanherra, sellainen olento, joka asettuisi kulkutien oheen ja asettaisi tullipuominsa poikki tien. Jokaiselta kulkijalta sulkisi hän tien puomillaan — vasta sitten avaisi, kun kulkija olisi suorittanut tullin, maksun hänelle. Mitäs te siitä sanoisitte? Mitäs tuumaisitte, jos tullinperijä selittäisi teille yksinkertaisesti näin: 'Minä olen valinnut itselleni tällaisen elinkeinon. Taikka oikeastaan on tämä osa langennut minulle jumalain määräyksestä. Täytyyhän olla joku, joka pitää tiellä järjestystä yllä.' Uskonpa, että nimittäisitte sellaista maantieritaria rosvoksi. Enkä minä sano, että olisitte väärän nimen valinneet. Sillä tehän itse olitte rakentaneet kulkutienne, yhteisillä voimillanne. Se, joka asettuisi siihen tullamaan itselleen teidän kustannuksellanne, ei olisi mikään muu kuin maantierosvo.

"Mutta kuulkaahan, kunnon kyntömiehet", jat-

koi puhuja erikoisella painokkuudella, "minä sanon teille, että yhtä totta kuin on se, että me ihmiset tässä maailmassa valmistamme kaikkea tärkeintä mitä tarvitsemme, yhteisvoimin, yhtä totta myöskin on, että nämä vanhan ajan maantieritarit, nämä tullimiehet ovat puomineen yhä meidän tiellämme — ne ovat vain vaihtaneet pukua. Teiltäkin, känsäkouraiset maan perkkaajat, ne vievät joka päivä omaan kukkaroonsa." Puhuja oli äänetönnä jonkun aikaa. Hän silmäili kuulijakuntaansa, jonka kasvoilla kuvastui hämmästyksen ja uteliaisuuden sekainen ilme. Äänettömyyden kestäessä kuului pihalta lehmän ynähdys — huutokaupasta tuodun elukan ääni, joka aitapylvääseen sidottuna ihmetteli outoa ympäristöään.

"Niin se on", jatkoi puhuja. "Ja tästä asiasta minä olenkin tullut teille puhumaan. Tosin nämä tullimiehet eivät aseta puomejaan tuonne maantielle. Ei, ne asettavat ne paljon viisaammin, ne asettavat ne jokaisen talon kynnykselle, taikka sanoisinko: jokaisen kyntömiehen käsivarsilihaksiin, jokaiseen askeleeseen se on liitetty. Kas tällä tavalla se on käynyt: Te olette tulleet — ainakin vanhimmat teistä, tänne asumattomaan korpeen kirves kainalossa ja eväspussi selässä. Puun juurelle iskette kirveenne, riehutte ja raadatte päivät pitkät ja osaksi yönnekin. Viertyyhän se metsä ja kannikko "kliiringin" edessä. Tuleehan se maa raiva-

tuksi. Navettaan saatte jonkun lypsävän. Lapsenne kasvavat. Mutta kun sitte raihnaisina vanhuksina, köyryisinä raatajina pysähdytte elämänne iltapuolella tekemään tiliä elämästänne, minkälaiselta näyttää se? Lapset ovat menneet maailmalle. Eihän niillä ollut riittävästi tilaa kotikonnulla. Ahtaaksi kävi. Kun kaikki ympäri käy, ei raadannasta ole mitään jälellä. Ja kuitenkin olette uurastaneet ankarasti koko ikänne. Siitä on täytynyt jotakin kuontua. Ja sen, mitä siitä on tullut, on täytynyt mennä jonnekin. Niin onkin asianlaita. Se onkin mennyt jonnekin. Maantieritarit ovat sen vieneet. Monella tavalla se on tapahtunut. Monia eri kanavia myöten se on niille teiltä virrannut. Sitä on tapahtunut niin kauan kunnes jäsenenne ovat jäykistyneet, ettei niistä enää rikkauksia lähde. Tämä on vielä suotuisimpia tapahtumia. Usealle käy niin, että vasaramies tulee joittenkin papereitten keralla ja paukauttaa talonne ja pesänne jollekin vieraalle. Niin saatte lähteä rakkaaksi käyneeltä konnultanne. Lapsenne ovat maailmalla, toiset, vanhemmat niistä, toiset, nuoremmat kenties mukananne. Te saatatte tuskailla, että syy koko juttuun onkin siinä, että vanhemmat lapsenne ovat kotikonnun jättäneet, että poikanne ja tyttärenne eivät yhteisessä pesässä pysyneet. Mutta ei se niinkään ole. Tullimies olisi vain suuremman osan silloin saanut. Ja mitä tekevät lapsenne maail-

malla? Keräävät hyvyyksiä ja rikkauksia niille samoille tullimiehille. Jotkut niistä myöhemmin tekevät samoin kuin tekin: painuvat johonkin asumattomaan seutuun ja iskevät maankamaraan, kääntävät kantoja, kyntävät ja kylvävät. Ja lopulta tulevat samaan tulokseen kuin tekin.

"Hyvät kyntömiehet!

"Tässäpä meillä onkin suuri kanto kierrettävänämme, suuret juuret katkottavanamme. Ja minä tulin sanomaan, että se voidaan suorittaa vain yhteisvoimilla. Silloin kun meidän elämämme kaikista meidän yksityisistä ponnisteluistamme huolimatta pitää meidät puutteen ikeen alla, silloin totisesti on edessä sellainen urakka, josta ei suoriuduta muuten kuin —

"Talkoilla!" tokasi siihen Antti-vaari, joka oli suurella hartaudella seurannut puhujan jokaista sanaa, sillä tuntuipa totisesti kuin olisi tuo mies tuossa ladellut hänen elämäntarinaansa.

"Oikein, vanha isäntä", puhuja kääntyi vaariin päin, "talkoilla, oikein maailman laajusilla talkoilla. Tepä, tämän kontrin vanha raivaaja, tepä tämän seudun kunniakas kyntömies tämän parhaimmin tunnette. Ja teidän mielessänne on vielä säilynyt se vanhankansan alkuperäisen yhteistoiminnan tajunta. Kas, vanhankansan suomalainen maanmies tietää kuinka yhteistä vaaraa vastaan on taisteltava. Jos tuli pillastui kaskesta ja uhkasi

levitä omille teilleen, riensivät kylänmiehet kaikki työhön. Jos tulva teki tuhoja, pantiin yhteiset voimat liikkeelle. Ajettiinpa halla harmaaparta soista matkoihinsa yhteisillä voimilla."

"Totta puhut" todisti vaari.

"Ja vielä enemmän: Milloin uusi asuja kotia perusti, taloa rakensi, silloin olivat kylän miehet taaskin liikkeellä. Hirret rekiin ja toiset miehet nurkkasalvoksille. Niin nousivat nurkat ja kohosi lopulta kurkihirsi. Taikka elonkorjuun aikana: Siellä ne kylänmiehet ja naiset heiluivat, eilen tuon, tänään tämän pellon saroilla. Laulaen siinä viljakulta talteen otettiin. Entäs vielä? Mitä olivat ne kylät? Nehän olivat yhdyskuntia, joitten vanhimmat asukkaat olivat yhden tai parin kantasuvun jälkeläisiä. Vielä myöhäisinä aikoina oli niillä yhteiset laidunmaat karjoilleen. Yhteisiä olivat kalavedet. Ja vielä vanhempina aikoina oli kylä yhtenä tai kahtena suurena jakamattomana alana, josta elämistä riittämän piti jokaiselle, joka perheeseen kuului ja työtä yhteiseen pesään teki. Oman maan tuotteilla elettiin, omaa viljaa, omaa karjantuotetta nautittiin. Oman saran pellavasta, oman navetan lampaasta vaatteet saatiin. Tuli sitte myöhemmin vähitellen uusi komento. Se tunkeutui kylään, maanmiehen elämään kuin varas yöllä. Alettiin ostaa ja myydä, myydä ja ostaa."

"Ja köyhtyä ja nälistyä", murahti vaari.

"Ja köyhtyä ja nälistyä", toisti puhuja. "Se oli kauppapiru, joka vei kalat vesistä, jakoi maat, ajoi suvun jäsenistä toiset maailmalle vapriikki- ja kauppakalun sekaan, kuten tämä vanha isäntä sanoo, se ei jakanut ainoastaan maita, se jakoi myöskin ihmiset. Ja se jakoi niin visusti, niin tarkkaan, niin perinpohjin maankyntäjäin suvun jäsenet, että toiset ovat niistä nyt punaisia, toiset valkoisia. Te näytätte tuntevan tämän jaon jo tänne asti, tuosta äskeisestä kirjejutusta päättäen. Valkoinen, se tullaaja, maantieritariksi tullut, pani punaisen kaivamaan itse hautansa ja ampui hänet sitte sen täytteeksi. Sillä tavalla menetteli valkoinen."

Kauppias ei enää malttanut kuunnella tuota vierasta vintiötä. Hän nousi ylös kiihtyneenä ja sanoi: "Minä kiellän näitten kansalaisteni nimessä puhujan käyttämästä raakaa kieltä!"

"Kiellät? Sinä et kiellä mitään tämän katon alla!" Se oli nyt vanhan vaarin ääni, joka jyrähti vastaukseksi. "Jos korvasi eivät siedä kuulla puhuttavan niistä asioista, mitä kaltaisesi valkoiset ovat siellä vanhassa maassa tehneet, niin tuossa on kynnys, oma rakentamani. Painu silloin sen toiselle puolelle!"

Syntyi hetkinen hiljaisuutta. Kauppias oli tumman punainen suuttumuksesta. Mutta hän tunsi, että hänen oli se hillittävä. Hän painui alas keinutuoliinsa nolona.

"Te kuulitte vanhan isännän suusta kyntömiehen oikeudentunnon puhuvan", sanoi puhuja. "Emmekö me sanoina ilmaisisi itsellemme sitä, mitä toiset ovat meitä vastaan tekoina tehneet? Silloin, jos tällaisissa asioissa vaikeneisimme, olisimmepa totisesti osallisia siinä samassa suuressa rikoksessa. Haluanpa kysyä teiltä yhden kysymyksen: Kuinka monta joukossamme on niitä, joitten sukulainen, sisar taikka veli, serkku taikka lanko, sisaren- tai veljenpoika tai -tytär on siten joutunut sorakuopan täytteeksi siellä Pohjolan valkoisessa maassa?"

Kuin sähköiskun viskaamana kimposi monta kättä ylös.

"Arvasinhan sen. Ja monta on joukossamme, jotka eivät vieläkään tiedä omaistensa kohtalosta. Kuulkaahaan, kunnon kyntömiehet, tämä on osotus siitä mihin tämä kauppamaailma elämämme lopulta johtaa. Jos se herättäisi meissä kaikissa yhteishengen, jos tämä johtaisi ja ajaisi meidät taisteluun sellaista susien elämänjärjestystä vastaan, eivät nämä uhrit olisi turhaan kaatuneet."

Puhuja lopetti puheensa sanomalla, että hän pistäytyy jonkun ajan kuluttua paikkakunnalla uudelleen ja silloin voidaan keskustella eikö voisi perustaa sellaista kyntömiesten seuraa, jossa näistä asioista yhdessä pohdittaisiin. Muilla työmiehillä kaupunkipaikoissa on sellaisia seuroja, selitti hän. Ja kun asiaa tarkemmin punnitsemme, tulemme

huomaamaan, että me kaikki työntekijät, niin kyntömiehet kuin muutkin työmiehet kuulumme oikeastaan siihen samaan raatajain sukuun — ja siksi pitäisi meidän puhaltaa yhteen hiileen, siksi pitäisi olla meillä yhteinen seura.

Kauppias nousi ylös ja poistui vihaisena tuvasta. Farmarit jäivät istumaan kukin paikalleen äänettöminä. Jonkunlainen hartaus vallitsi tuvassa heidän keskuudessaan, sen saattoi helposti havaita heidän kasvoistaan. Puhuja istuutui hetkiseksi eikä häirinnyt hiljaisuutta.

"Kun ois tulla tuota sadetta", alkoi lopuksi muuan ikäänkuin kammetakseen ajatuksia taas entisille tutuille urille.

"Saishan sitä tulla sadettakin, kun kohtuullisesti tulisi — tänne meidän kontrille. Kaikkialla muualla olisi sopivaa vaikka Eliaan poudat, tai sitte kaatava raemyrsky. Sepä se auttaisi."

Puhuja kääntyi katsomaan kuka se sellaisia hirveyksiä lasketteli.

Joku joukosta sanoi:

"Se on taaskin niitä Töyryn Topin kompia."

Puhuja huomasi, että Töyryn Topiksi nimitetty, tuon toivomuksen lausuja, oli se sama mies, joka tiellä huutokauppataloon menijäin joukossa oli saman suuntaisia juttuja jutellut.

"Mitäs te tuollaisella toivomuksella tarkotatte?" kysyi puhuja Topilta.

"Sitähän minä vain ajan takaa", juttusi Topi, "että pääsisi tästä paremmille tuloille. Se on tämä maailma rustattu sellaiseen malliin, ettei farmarin käy päinsä rukoilla suotuisia ilmoja koko maailmalle. Siitä ei mitään kostu. Nähkääs, jos pilvien pitäjä kostuttelisi yhtä lailla jokaista kolkkaa, että siitä kaikkialle hyvä sato koituisi, ei maan tuotteista mitään saisi. Niistä ei maksettaisi niin paljon, että kannattaisi pelloltaan korjata. Kuuluvat joillakin paikoilla jättävän sinne pelloilleen mätänemään — taikka sitte pistävät tuleen. Niin että kun suoriksi puhutaan, sillä tavalla sen asian kanssa on."

"Ei vieraan pidä panna pahakseen", ehätti joku anteeksi pyydellen, "tämä Topi ei sillä niin pahaa tarkota, sillä on vain tapana huvitella itseään tuollaisilla jutuilla."

"Huvitella? Totta minä puhun", laukasi Topi.

"Totta joka sana, aivan totta", vakuutti puhuja. "Minä sanon teille, että ystävämme Topi on suuri totuudenpuhuja, vaikka hän laukoilee niitä totuuksia noin kärkevällä tavalla. Mutta syy ei ole hänen — syy on niissä totuuksissa. Tämän maailman järjestys on nyt sellainen ylösalainen, sellainen hirtehisen mallinen. Vai eikö asia ole juuri sillä tavalla kuin Topi sanoo? Jos kaikille farmareille tulee hyvä vuosi, merkitsee se sitä, että hinnat laskevat — ja sadon siunaus koituu vain niille herroil-

le, jotka eivät koskaan kynnä eivätkä kylvä. Farmari ei siitä kostu.''

Puhuja otti laukustaan pieniä kirjasia ja jakeli niitä miehille, jotka olivat kaikki kerääntyneet hänen ympärilleen pöydän luokse. Hän puhui heille jotakin ensimäisistä askeleista, joita seudun farmareitten olisi otettava yhteisen ponnistelun tiellä. Hän sanoi, että olisi hyvä alkaa vaikka yhteisestä kauppaliikkeestä, sellaisesta, jota ei kukaan yksityinen omistaisi, vaan jossa jokainen seudun farmari olisi ostaja ja omistaja. Sellaisia sanoi hän olevan jo monilla paikkakunnilla. Ne ovat niitä osuuskauppoja, tiesi jo joku sanoa. Mutta joku epäili koko hommaa. Kauppias Hornsaw sellaisen homman pian kukistaisi — ja siksi toiseksi ei siihen kukaan uskaltaisi ryhtyä, koska jokaisella on sitä puotivelkaa kauppiaaseen.

Mutta siitäpä puhuja saikin asialleen pontta. Hän lateli asioita kuin mikäkin ajatuksen lukija. Hän tiesi tarkalleen kuvailla jokaisen farmarin suhteen kauppiaaseen.

Antti-vaari ei näyttänyt olevan tähän asiaan kiintynyt lainkaan. Se johtui siitä, että hän nyt kertakaikkiaan oli aatteellisesti sotajalalla kauppahommia vastaan. Jutun kestäessä jurahti hän, että parempi olisi jos puhuja tietäisi puhua ja neuvoa jotakin tätä kirottua nurinpäistä maailman komen-

toa vastaan, tätä viheliäistä maanmiehen rimpuilemista auttaakseen.

Puhuja kääntyi vaariin ja taputti häntä olalle. Hän sanoi, että vaari on oikeassa. Tämä viheliäinen komento ei lopultakaan muutu näillä farmareitten yhteisillä kaupoilla. Mutta, selitteli hän, ensin on totuttava yhteisiin hommiin edes tälläkin tavalla. Ja, siksi toiseksi, riittävästi se kauppiaskin on jo seudun kyntömiesten kustannuksella pullistunut. Vai eikö ole? Kaikki myönsivät sen, eikä vaarikaan tässä eri mieltä ollut. "Mutta minä meinaan, että nämä mutkat vaativat jotakin, jotakin painavampaa ja suurempaa punttia, ennenkuin ne oikenevat."

"Kyllä minä ymmärrän mitä vanha isäntä tarkottaa", sanoi puhuja. "Teillä on mielessänne se Hornansuon vaarin testamentti. Ja minä sanon, että se testamentti on oikea. Se merkitsee sitä, että silloin kun se toteutetaan — ei hyvä sato, kuten nyt, merkitse kurjuutta, vaan paksumpaa leipää jokaiselle. Siihen sitä on tultava. Mutta se onkin niin suuri urakka, siinä on niin monen sukupolven aikainen metsä siinä pellossa raivattavana, että siihen on saatava koko maan kyntömiehet ja koko maan työmiehet yhteen talkooseen."

* * *

Hornsawin kontrilla oli alkanut uusien harrastusten aika. Sinne oli perustettu osuuskauppa.

Ankara oli siinä kamppailu seudun porhon Mr. Hornsawin kanssa. Olikin tapahtunut niin, että osa farmareista oli vetäytynyt eroon koko yrityksestä ja alkoivat ajaa kauppiaan asiaa. Mutta olipa pieni joukko sitkeitä yrittäjiä osuuskaupankin takana. Innokkaimpien joukossa oli Aukusti Hornansuo. Se sama puhuja olikin sen jälkeen useasti seudulla käynyt. Aina oli hänellä mieluista kuultavaa puhuttavana. Kun hän oli käynyt pari kolme kertaa, oli hän puhunut sellaisen seuran tai yhdistyksen perustamisesta, "joka toiselta puolen varustautuisi toteuttamaan sitä Hornansuon vaarin testamenttia", kuten hän sanoi. Ja sellainen perustettiin. Se liitettiin sellaiseen suureen ketjuun, johon kuului samallaisia seuroja yli maan. Toiset niistä olivat kaupunki- ja tehdaspaikoilla ja kuului niihin tehtaitten työmiehiä, kaivosmiehiä, metsätyömiehiä ja kaikkia työläisiä. Toisiin taas kuului farmareita niinkuin Hornsawin kontrillakin. Ja kontrilla alkoi käydä muitakin puhujia ja kyntömiesten ja muitten työmiesten sanomalehtien levittäjiä.

Pian tuli keskusteltavaksi mihin rakennettaisiin kokoushuone, jossa kyntömiehet voisivat kokouksiaan pitää ja asioitaan pohtia. Eräänä päivänä läksi vaari astelemaan pitkin tietä maansa rajaa myöten. Tienristeyksen lähellä, mäen töyryllä hän pysähtyi ja mittaili askeleillaan kuin aikoisi hän

palstottaa siitä palan maata. Joku ohikulkeva pysähtyi kohdalle ja kysyi mitä vaari mittailee.

"Työmiesten yhtiön talon paikkaa minä tässä vain suunnittelen", kuului vastaus. Ja siihen se talo rakennettiin.

Aukustin poika Nikolai oli tullut sodasta kotiin. Mutta kovin oli poika muuttunut. Ennen niin iloinen ja vilkas nuorukainen oli tulllut harvapuheiseksi ja synkäksi. Kun seudun väki häneltä uteli minkälaista oli sodassa, murahti hän jotakin käsittämätöntä ja poistui pois joukosta. Eikä hän yleensä joukkoon pyrkinytkään. Toiset selittivät sen johtuvan myrkytyksestä, jonka Nikolai oli kaasupommista saanut. Hän oli maannut sairaalassa jo siellä kauan, mutta myrkyn vaikutus ei ollut vieläkään lähtenyt. Hän ei kyennyt työhön, eikä hänen isänsä sitä vaatinutkaan, vaikka miehen apu olisi niin kovin tarpeen talon töissä ollut.

Vaarin kanssa käveli Nikolai päivät päästään. Milloin istuskelivat he joen partaalla, milloin taas metsän laiteilla astuskelivat. Kukaan ei tietänyt mitä he oikeastaan puhelivat.

Vaari oli ryhtynyt parantamaan Nikolaita oman taitonsa mukaan. Hän lämmitti heti ensimäisenä iltana Nikolain kotiin tultua saunan ja vei hänet sinne mukanaan. Mutta saunan vaikutus oli kamala. Kun poika oli lauteilta alas tullut, oli hänen toinen silmänsä, koko ohimo ja silmän ympä-

rystä, veristävä. Mutta vaari vakuutteli, että se kyllä aikaa myöten siitä paranee. Ja oli kuinka oli, vähitellen alkoi tuo veristävä ala supistua kuukausien kuluessa. Vähitellen alkoi Nikolai vaarin seurassa astuskella "Työmiesten yhtiön talolle", kuten vaari tapasi sanoa, kuulemaan puhujaa, milloin sellainen seudulle tuli. Vaari oli itse niin harras sanankuulija, ettei häntä mikään olisi talolta pois pitänyt silloin kuin siellä jotakin touhua ja kokousta oli.

Eräänä päivänä tuli vaarin nimellä varustettu kirje. Se oli lähetetty jostakin ulkomailta. Vaari kutsui Nikolain kanssaan joen partaalle luettaakseen hänellä kirjeen. Kun Nikolai siveli kirjettä huomasi hän, että se oli avattu. Sen johdosta puhui vaari jotakin uteliaista nuuskijoista. Kirje oli vaarin nuorimman veljen pojalta, jonka oli luultu myöskin kaatuneen Suomen kansalaissodassa. Hän oli päässyt pakenemaan vankileiriltä ja oli nyt aikeissa tulla vaaria katsomaan sopivan tilaisuuden tullessa. Kirje sisälsi lyhyen pakolaiskuvauksen kuinka mies oli henkipattona kokonaisen kesän kierrellyt pitkin Suomen metsiä, kunnes viimein pääsi naapurimaahan. Ja sitte oli kirjeessä ytimekäs mainetodistus hänen serkkunsa — vaarin toisen veljen pojan — raivosta punaisia vastaan. Hän oli päästänyt hengiltä monta punaista — niiden joukossa punapakolaisen vanhemman veljen. Tämä

mies se nyt isännöi Hornansuon talossa, päättyi kirje.

Vaari ei puhunut sanaakaan kun kirje oli luettu. Eikä liioin Nikolaikaan mitään puhunut. Verkalleen astelivat he taloa kohti. Veräjää sulkiessaan kuuli Nikolai vaarin sanovan itsekseen: "Sietäisipä olla minun niillä Hornansuon tanhuvilla."

— — —

Aukusti oli joutunut vaaralliseen kamppailuun. Hänen vastassaan oli mahtava pankkiherra.

Asia oli siten, että Aukusti oli joutunut tilanteeseen, jossa hänellä ei ollut mitään muuta tehtävänä kuin ajautua pankkiherran pihtiin. Eikö maanmuokkaajan aseman kierous esiinnykin tässä oikeassa karvassaan? Se alkoi ensin sinä kesänä, jolloin kato kohtasi. Ja sitte seuravana kesänä se vain paheni sen takia, että oli tullut — liian runsas sato. Hinnat putosivat, eipä kannattanut lähettää maantuotteita markkinoille. Ja niin oli satimeen putoaminen valmis.

Kaatava kamppailu uhkasi taloa. Nikolai kuuli isänsä tästä useasti keskustelevan äidin kanssa.

Eräänä päivänä Aukustin ollessa tien vieressä aitaa korjaamassa kokoustalon lähellä, ajoi pankkiherra komealla autollaan tietä pitkin. Hän pysähtyi Aukustia puhuttelemaan.

Pankkiherra silmäili kokoustaloa ilkeä virnu suupielessä.

"Mrs. Hörnsoo näyttää kiinnittävän huolenpitoaan enemmän tälle talolle kuin omalleen — ja pankkimaksuilleen", puhui herra.

Aukusti tunsi itsensä avuttomaksi tuon mahtavan herran edessä. Hän koetti tavotella jotakin selitystä tai jotakin vakuuttelua siitä, että hän koettaa saada pankkimaksut suoritetuksi.

Mutta pankkiherra ei ottanut Aukustin puhetta kuuleviin korviinsakaan. Hän sanoi asian olevan menossa selvää latuaan.

Samalla tuli paikalle Nikolai. Tälle nyökkäsi pankkiherra imelästi päätään ja tiedusteli miten veteraani voi. Sen sanottuaan hurahti hän autoineen tiehensä.

Nikolai katsoi isäänsä, joka tuijotti jälkeen jääneeseen pölypilveen. Hän luki isänsä kasvoista pahoja enteitä.

Isä otti työkalut olalleen ja läksi kotiin. Nikolai läksi hänen seurassaan. Matkalla kertoi isä mitä pankkiiri oli sanonut. Kotvan vaitiolon jälkeen sanoi Nikolai:

"Älähän huolehdi, isä. Kunhan saan sen boonukseni, auta sillä itseäsi". Ja hän kertoi, että sanomalehtien kertoman mukaan on boonusjuttu pian itsensä presidentin käsissä. Siitä tulisi joitakin satoja, niin oli Nikolai laskenut ja sillähän asiaa voisi jo paljon auttaa.

— — —

Vaari oli alkanut sairastella. Sellaista vanhuuden tautia se jo onkin, sanoi hänen miniänsä. Mutta vaikka hän oli vuoteella, halusi hän yhtä kaikki tarkoin tietää mitä milloinkin oli tekeillä "Työmiesten yhtiössä."

Aukusti ei halunnut vaarille kertoa mitään siitä kamppailusta, mihin hän oli nyt joutunut pankkiherran kanssa. Hän ei tahtonut vaarin mieltä sillä pahottaa. Eikä hän enää vaimolleenkaan siitä puhunut, yksin vain kantoi taakkansa. Kerran osuuskaupan johtokunnan kokouksesta tullessaan tapasi hän tiellä kauppiaan. Sensijaan että kauppias olisi tavalliseen tapaansa, mikä hänellä oli ollut osuuskaupan perustamisen jälkeen, hyvää päivää sanomatta sivuuttanut, pysähtyi hän nyt kovin imelänä. Mutta pian selvisikin Aukustille mistä tuo johtui. Kauppias sanoi nimittäin lähtiessään: "Pankkiiri ilahuttaa kai sinua pian vasaramarkkinoilla. Niin olen kuullut." Ja sen sanottuaan hän läksi.

Asiaankuuluva paperi tulikin pian Aukustille. Nyt oli taakka tullut niin raskaaksi, ettei Aukusti enää voinut sitä yksin kantaa. Olihan asia joka tapauksessa kehittymässä sitä pistettä kohti, jolloin onnettomuus laukeisi ja hän perheineen joutuisi kodistaan ja konnultaan maantielle — tältä rakkaalta konnulta, jonka vaari oli raivannut.

Eräänä iltana alkoi hän asiasta puhua vaimol-

leen. Raskas oli asia. Vaimonsa virkkoi viimein:

"Koettaisit kirjottaa edes Juusolle, ehkäpä hänellä olisi varoja sen verran säästössä, että kykenisi auttamaan."

Aukusti oli jo sitäkin keinoa koettanut. Mutta kirjeeseen ei ollut tullut vastausta. Liekkö poika taas muuttanut paikkakuntaa. Aukusti kertoi Nikolai-pojan avun suunnitelmasta, siitä boonuksesta, josta poika oli maininnut ja jota hän odotteli. Ehkäpä, ehkäpä siinä sittenkin olisi apu tulossa? Ja täytyyhän merkitä jotakin senkin, että tästä talosta on ollut mies sotatantereella, maan oikeuksien puolesta taistelemassa. Eikö asiaa sillä tavalla selitetty niinä aikoina, jolloin nuoret miehet sotaan läksivät?

Tällä tavalla puheli Aukusti vaimolleen. Mutta miten asian laita liekin, huomasi Aukusti näin puhelevansa vain lohduttaakseen vaimoaan, johon tieto edessä olevasta onnettomuudesta teki ylen masentavan vaikutuksen. Itse ei hän tuohon apuun luottanut, ei rahtuakaan.

Aukusti sopi vaimonsa kanssa siitä, että kumpikaan ei asiasta vaarille mitään mainitsisi. Nikolai-poikakin oli isälleeen luvannut olla asiasta vaarille mitään puhumatta.

Vaari olikin yhä heikentynyt voimiltaan. Tämä tautivuode näytti olevan se, joka oli tuon korvenkääntäjän elämän päättävä.

— — —

Oli kirkas heinäkuun päivä.

Hornsawin kontrin asukkaita asteli pienissä ryhmissä Hornansuon taloa kohti. Jokaiselta suunnalta niitä tuli.

Mutta enimmäkseen oli havaittavissa kulkijain kasvoilla vakava sävy. Matalalla äänellä puhelivat miehet. "Siinä menee nyt tämän kontrin raivaajan pesä hajalle", kuultiin useasti joukoissa toistettavan.

Päivä oli huutokauppapäivä, jolloin Hornansuon farmilla oli ilmotettu pidettäväksi pakkohuutokauppa.

Talon koira haukkua louskutteli portilla tulijoita, ikäänkuin olisi asettanut vastalauseen kaikkea sitä vastaan, mitä tekeillä oli.

— — —

Joitakin päiviä tätä ennen oli Aukusti ja Tilda alkanut puhella vaarille jotakin hänen siirtämisestään Töyryn Topille, koska se olisi muka lähempänä rautatie-asemaa, jos hyvinkin kävisi välttämättömäksi viedä vaari vaikkapa lääkäriin. Ja muutenkin olisi siellä sopivampi ja rauhallisempi vaarille — se yksinäinen peräkamari siellä ja Topin vaimo Manta oli luvannut erikoisesti pitää huolta vaarista.

Vaari kuunteli näitä puheita äänetönnä. Hänen syvälle painuneet silmänsä tarkastelivat Aukustin

ja Tildan kasvoja, joissa hän huomasi suuren tuskan kamppailun jälkiä. Koko juttu tuntui vaarista lapselliselta ja tekaistulta. Kuinka aikuiset ihmiset tulivatkaan loruilemaan hänelle tuollaista. Mutta mitä muuta tämän takana oikeastaan oli? Sitä koetti vaari itsekseen pohtia? Miksi haluaisivat hänen poikansa ja miniänsä retuuttaa häntä pois kotoaan? Hän ajatteli — — Ei, ei sellainen ole mahdollista. He ovat olleet aina kunnon ihmisiä. Sen vaari tiesi vallan hyvin. Kuinka olivatkaan he hänestä huolehtineet ja häntä hoitaneet tämän sairaudenkin aikana. Jotakin muuta asian pohjalla täytyi olla. Vaari ei jaksanut ponnistaa enää ajatuksiaan. Voimat olivat vähentyneet niin paljon. Hän sai vain lausutuksi:

"Turhaa touhua. Täällä kotonani tahdon kuolla. Täällä konnullani haluan päiväni päättää."

Tupaan kerääntynyt huutokauppaväki riensi ikkunaan katsomaan, koska kuuli talon koiran pitävän tavallista hurjempaa melua. Se tuntui olevan vallan raivoissaan. Pihaan ajaa hurautti automobiilillaan pankkiiri. Hänen mukanaan oli sheriffi, kauppias ja pari muuta herraa.

Kukaan huutokauppaväestä ei virkannut sanaakaan.

Mutta missä oli Nikolai, sotaveteraani? Häntä ei kotosalla näkynyt.

Aukusti oli selittänyt pojan parin viimeisen päi-

vän ajalla käyttäytyneen omituisesti. Jos hän ylipäänsä oli ollut harvasanainen sen jälkeen kuin hän sodasta palasi, oli hän viime päivinä ollut aivan sanaton. Ei ole syönyt, eikä juonut. Pitkin joen rantaa vain oli tuolla astuskellut.

Talon emäntä Tilda istui uunin takana kykenemättä tekemään mitään. Hän keinutteli ruumistaan edestakaisin ja hieroi käsiään. Tavan takaa viittasi hän kamariin päin ja ikäänkuin tystytti läsnäolijoita päätään puistaen. Jokainen käsitti hänen tarkottavan sanoa: "Älkää sanoko vaarille, älkää sanoko vaarille."

Aukusti asteli lattialla edestakaisin, puheli matalalla äänellä milloin tuon, milloin tämän kanssa.

Pian oli huutokauppatoimitus täydessä käynnissä. Ensiksi luki sheriffi asiaankuuluvan virallisen paperinsa. Sitte asettuivat huutokaupan toimittajat paikoilleen. Pankkiiri veti esiin paperinsa, johon oli merkitty seudun jokaisen farmarin nimi. Töyryn Topi nimitti sitä "elämänkirjaksi". Milloin joku henkilö oli huutanut jonkun hiukankaan suurempaa rahamäärää vaativan esineen, silmäili pankkiiri paperiinsa. Siellä oli näet merkittynä kuinka paljon varoja huutajalla oli pankkiirin laskuissa.

Ensin oli huutokauppa toimitettu ulkosalla. Karja ja maanviljelyskalusto myytiin.

Siirryttiin sitte sisälle. Pian olivat tuvassa olevat huonekalut myydyt.

Eräs huutokauppaherroista läheni nyt vaarin kamarin ovea. Hän tarttui ripaan vetääkseen oven auki. Mutta silloin hyökkäsi Tilda esiin. Hän tempasi miehen käden irti ovesta ja huitoi ja tolkutti jotakin, jota vieraskielinen huutokauppaherra ei ymmärtänyt.

Aukusti riensi selvittämään asiaa. Hän koetti tyynnyttää vaimoaan, mutta turhaan.

Sheriffin ääni jyrähti jotakin ja Tilda temmattiin syrjään, jolloin hän parkasi viiltävän parkauksen.

Sheriffi itse avasi kamarin oven.

Mutta silloinpa olikin huutokauppaväen silmien edessä järkyttävä näky:

Ovella seisoi ovenpielen tuessa vaari, Antti Juhonpoika Hornansuo, tämän kontrin ensimäinen raivaaja. Siinä seisoi hän silmät syvällä, mutta niissä leiskui vihan tuli. Harmaa tukkansa oli pöröllään; harmaa ja pitkä parransänki teki muutenkin taudin rasittamat kasvonsa vieläkin kamalammiksi. Syntyi hetken äänettömyys.

Ojentui luinen vapiseva käsi huoneessa olijoita kohti. Se oli se sama käsi, joka oli vuosikymmeniä kirvestä, lapiota ja muita työkaluja heiluttanut näillä mailla. Sormi suuntautui huutokauppaherroja kohti, joitten joukossa myöskin kauppias oli:

"Ulos täältä mun kattoni alta!" sähähti vapisevien huulien välistä. "Ulos täältä te, te haaska-

linnut!" Hänen rintansa nousi ja laski kuin pajan palje ja voimakas huohotus kuului yli tuvan.

Samassa silmänräpäyksessä astui tupaan Nikolai. Hän pysähtyi ovelle ja näki vaarin viittovan kamarinsa ovella. Sheriffi vaihtoi jonkun sanan pankkiirin kanssa ja astui sitte vaarin eteen tarttuakseen hänen käteensä.

"Uskaltakaapas laskea kättänne vanhukseen!"

Nämä sanat lausui Nikolai. Ja hän oli siinä tuokiossa vaarin vierellä tukien horjuvaa vanhusta.

"Älä häiritse laillista toimitusta, nuorimies", sanoi sheriffi. "Me olemme täällä huutokauppaa pitämässä."

"Mutta sitäpä te ette tule pitämään, ette jukoliste." Nikolai heitti huutokauppaherroihin synkän silmäyksen ja jatkoi: "Lähtekää matkoihinne täältä. Minä vastaan kaikesta."

Pankkiiri ja kauppias supattivat keskenään jotakin.

"Kuulitteko? Minä vastaan kaikesta."

"Millähän sinä vastaisit?" Kauppias huomautti tällä tavalla.

"Saatte boonukseni. Viekää minun boonukseni, rahat, jotka hallitus antaa meille sotaveteraaneille. Ne saatte viedä. Mutta tätä taloa te ette hävitä. Pankaa mieleenne sotamiehen sanat."

"Turhaa jaaritusta", puhui kauppias. "Sellainen olisi jo myöhäistä — vaikkapa sinulla boonuk-

sesi olisikin. Voin sinulle kuitenkin sanoa, että taru boonuksesta on päättynyt. Tämän aamuinen sanomalehti kertoo, että presidentti on kieltänyt boonuksen."

Syntyi taas äänettömyys. Nikolain kaulajänteet liikkuivat ikäänkuin olisi hän nieleskellyt jotakin.

Sheriffi katsoi ympärilleen ikäänkuin olisi hiukan empinyt. Hänen silmänsä sattuivat samalla pankkiiriin, joka kulmiaan rypistäen kopisti tuhkaa suuresta sikaaristaan. Sheriffi käsitti pankkiirin kulmien rypistyksen selväksi käskyksi hänelle jatkaa uljaasti eteenpäin virkansa tiellä. Siksipä tarttui hän toisella kädellään Nikolain käteen, joka tuki Antti-vaaria ja koetti irrottaa Nikolain kättä. Toisen kätensä hän ojensi ikäänkuin tarttuakseen vaariin ankaralla esivallan kouralla, esivallan tahdon toimeenpannakseen.

Mutta silloin ilmestyi veristävä läiskä taas Nikolain silmän alle aivan kuin silloin kun hän sodasta palattuaan ensi kerran vaarin kanssa saunanlauteille astui. Tällä kerralla kohosi läiskä siihen hirmuisesta suuttumuksesta. Nikolai riuhtasi kätensä irti. Sen seurauksena horjahti vaari lattiaan. Mutta veteraanin nyrkki heilahti samassa silmänräpäyksessä ilmassa ja voimakas isku suuntautui sheriffin silmää kohti. Isku oli niin ankara, että sheriffi horjahti pari askelta taaksepäin.

Kaikki tämä oli käynyt niin nopeasti, ettei kukaan ennättänyt millään tavalla puuttua asiaan. Sheriffiltä pääsi karkea kirous. Nikolai oli valmiina heti antamaan toisen iskun, mutta Aukusti, hänen isänsä, ehätti silloin väliin. Ja isä sai poikansa luopumaan enemmistä hyökkäyksistä.

"Se lurjus on pidätettävä heti paikalla!" karjui pankkiiri. "Vangitkaa, sheriffi, mies! Pistäkää hänet talteen virkamiehen häiritsemisestä ja päällehyökkäämisestä viran toimituksessa."

Aukusti laski kätensä Nikolain olalle ja katsoi häntä silmiin. Isän äänetön katseko vai mikä lie vaikuttanut, mutta Nikolai ojensi kätensä sheriffiä kohti ja hänen kähisevä äänensä lausui:

"Tässä käteni. Olen niillä kantanut asetta — joutaa niihin nyt helynne."

Sheriffi vei Nikolain ulos huoneesta. Vaari nostettiin kamariinsa vuoteelleen.

Pankkiirin neuvon mukaan suoritettiin huutokauppa kamarissa olevista lopuista huonekaluista ilman suurempia tarkasteluja. Ja sen jälkeen poistuivat huutokauppaherrat. Nikolai sai seurata sheriffiä automobiiliin. Pian näkyi poistuvasta joukosta vain pölypilvi maantiellä.

Mutta omituinen ja raskas oli mieliala huutokauppaväen keskuudessa. Sensijaan kuten tällaisessa tapauksessa tavallisesti, että jokainen olisi kiirehtinyt kuljettamaan kotiinsa huutamiaan esi-

neitä, jäi nyt jokainen paikoilleen kuin jonkun raskaan taakan painamana. Matalalla äänellä keskustelivat miehet keskustelujaan ja naiset pyyhkeilivät silmänurkkiaan nenäliinoihinsa.

Sellainen oli tilanne kun maantieltä talon pihaan astui kaksi nuorta miestä. He pysähtyivät ensin pihamaalle, jossa hujanhajan oli kaikellaista kalua. Niitä he silmäilivät ja sitte avasi toinen heistä tuvan oven:

Nuoret miehet seisahtuivat avoimelle ovelle ja katselivat tuvassaolijoita.

"Mitä merkitsee tämä hävitys?" kysyi viimein toinen heistä.

Tilda, Aukustin vaimo riensi heti kysyjää kohti ja valtavan itkun kestäessä pusersi nuorta miestä syleilyynsä. Hän ei saanut sanaakaan suustaan vastaukseksi.

Nuori mies — Juuso, itkevän naisen poika, sillä hän se oli, siveli äitinsä päätä ja lausui jotakin lohdutuksen sanoja, itsekään tietämättä mitä ne olivat. Hän vain tunsi, että lohdutus oli se, mitä tässä onnettomassa kodissa nyt kaivattiin.

Kun oli hetkinen kulunut, sai nuori mies kysytyksi:

"Mihin vei sheriffi Nikolai veljeäni, jonka näimme tuolla tiellä vastaamme tulevan sheriffin mukana?"

Äidin valtasi yhä hillittömämpi itku, mikä koko

hänen ruumistaan väristävänä valituksena tuli esille.

"Hänet vangittiin — sheriffin vastustamisesta", kuului isän tukehtunut ääni.

"Kiivaudessaan asettui poika vastustamaan huutokauppaa toimittavia herroja", selitti muuan.

Juuso ohjasi vapisevan äitinsä nojatuoliin, joka vielä oli ikkunan edessä, uuden omistajan seisoessa sen vieressä. Tilanne selvisi nyt Juusolle kaikessa synkkyydessään.

"Missä on vaari?" kysyi Juuso kovalla äänellä ikäänkuin komentavasti. "Missä on vaari?"

Isä viittasi avoinna olevaan kamarin oveen.

Juuso syöksyi sisälle. Hetkisen kuluttua syöksyi hän taas sieltä tupaan. Hän suuntasi taaskin katseensa yli tuvan, ikäänkuin olisi etsinyt jotakin... jotakin syyllistä kaikkeen tähän. Mutta hänen katseensa ei pysähtynyt mihinkään. Sitte huomasi hän ovella seisovan toverinsa.

"Astu sisään — tähän hävitettyyn pesään". Sen sanottuaan horjahti hän lähinnä olevalle tuolille ja painoi päänsä käsiensä väliin.

Toinen nuori mies oli astunut sisäpuolelle ja näytti miettivän jotakin.

Juuso ponnahti taas ylös.

"Puhu!" karjasi hän toverilleen. "Etkö näe ympärilläsi kuulijakuntaa? Puhu heille. Anna nyt

sanasi salamoida, sinä maita ja mantereita kulkeva henkipatto — sinä Suomen punikki."

Ja ennenkuin kuulijakunta oli ennättänyt muodostaa mitään selvää käsitystä Juuson sanojen johdosta, oli nuori mies astunut pöydän eteen:

"Oikein, toverini, minä puhun", sanoi hän ja hänen silmänsä soluivat yli joukon.

"Minulla ei ole täyttä selvyyttä tästä kaikesta mitä täällä on tapahtunut", alkoi hän. "Olen kuullut vain katkonaisia lauseita, yksityisiä sanoja. Mutta siitä huolimatta on minulle niiden johdosta selvillä ainakin yksi asia: minä tiedän *mihin suureen murhenäytelmään tämä kohtaus kuuluu.* Ja siitä näytelmästä voin minä jotakin puhua — ja minä tiedän, että tekin kaikki saapuvilla olijat tiedätte siitä jotakin. Te tiedätte, koska olette kaikki raatajia, maanmuokkaajia, kyntömiehiä, rikkauksien luojia.

"Ja minä tiedän vielä senkin, että tämä talo on sellaisen miehen rakentama, nämä maat sellaisen miehen raivaamat, joka kuuluu aito kyntömiesten sukuun — ja on kunnialla päivätyönsä suorittanut. Tämä on Hornansuon sukuun kuuluvan miehen työtä.

"Minä sanon teille, että minäkin kuulun Hornansuon sukuun. Mutta Hornansuon suvun testamentti ei ole vielä toteutettu. Hornansuon suku on jakautunut. Ja minä sanon teille: se on jakautu-

nut niin perinpohjin, että kuolemaa syöksevä tulilinja on sen rajana . . .

"Sieltä tulilinjalta tuon minä terveisiä. Minä voin kertoa teille tarinan taisteluista Suomen valkoisilla hangilla, missä eräs Hornansuon sukutaloa nykyään hallussaan pitävä mieskin lähetti manalaan toisia saman suvun jäseniä, torppareita, mäkitupalaisia. Niin teurasti hän minunkin veljeni — ei taistelussa, mutta taistelun jälkeen. Aseettoman miehen hän sorakuopan täytteeksi tappoi. Minä onnistuin kuitenkin välttämään tuon kohtalon. Monia kuukausia kiertelin maita ja metsiä henkipattona — ja nyt olen täällä, täällä sukuni jäsenten luona.

"Tulin tänne vaarin luokse. Haluanpa puristaa hänen kättään. Haluanpa sanoa: Olet aina vaalinut vanhan vaarin, Hornansuon kuulun kantaisän, testamenttia. Me nuoremmat sen toteutamme.

"Silloin kun kantaisämme saapui kotikontuaan raivaamaan, ei hän hallavaa suotakaan pelännyt. "Suohan siinä on", sanoivat hänelle perässä hiipivät veroherrat. "Olkoonpa jos, hornansuo", vastasi mies. Ja siitäpä suvun nimi onkin alkunsa saanut. Ja raivaamansa alan jälkeläisilleen perinnöksi jätti hän. Älkää sitä pirstoko. Älkää markkinakaupeiksi ruvetko, vaan yksimielisesti maahan puskekaa, oli hän sanonut. Siinä teille testamentti. Sitä testamenttia kunnioitettiinkin. Kauan aikaa

se elämää ohjasi viisaudellaan. Kun vieras kulkija elojuhlain aikana taloon sattui, pöytään hänet kutsuttiin ja itsensä hän sai runsaasti ravita. Vastustettiin uutuuksia, joita maailmalta seudulle työntyi. Mikä on tuokin maitomylly, sanoi eräs Hornansuon suvun mies. Maidosta rasvat erottaa — ja veden kyntömiehelle työntää.

"Mutta maitomylly voitti. Voitti kyntömiehen vanhoillisuuden, sanoivat jotkut uusaikaiset. Tuo uusaikaisuus vielä meidät laihduttaa, inttivät vielä jotkut, jotka vanhaa testamenttia kunniassa pitivät. Eipähän, kun rikastuttaa ja rahoihin käsiksi saa pellon perkkaajankin, tiesivät toiset. Ja eikös niin käynytkin. Potria pösöjä paisui joistakin — mutta torppareiksi ja mäkitupalaisiksi painuivat toiset.

"Ja pösöjen ja köyhien välille kehittyi raja.

"Mutta vaari, tämän talon raivaaja tietää tämän asian paremmin ja elävämmin kertoa kuin minä. Minä tiedän kertoa vain siitä viimeisimmästä rajasta, mikä on nyt noussut Hornansuon pösöjen ja Hornansuon köyhien välille.

"Minä haluan julistaa, että ne rajat tulee lakaista maahan. Kyntömiehet, yksi suuri raivaustyö on meillä vielä suoritettavanamme ennenkuin meillä on jälleen yksi suuri, valtava viljalakeus. Ja se on köyhien kyntömiesten tehtävä kaikkien maailman köyhien raatajain kanssa. Se on kyntömiehen oikeus maahan, maan ja kättensä tuotteisiin

— yhteinen oikeus. Kun se raivaustyö on suoritettu — silloin on meillä viljalakeus, jolla rautaiset puskurit maata muokkaavat, teräksiset koneet elokultaa talteen korjaavat.

"Ennen ei Hornansuon vaarin testamentti toteudu, ennenkuin tämä suuri raivaustyö on suoritettu, tämä suuri tuhon raja on maahan lakaistu.

"Missä on vaari? Tämän nuorten kyntömiesten lupauksen vanhan vaarin testamentin toteuttamisesta tahdon hänelle tuoda. Tahdon hänelle sanoa: Jätä testamenttisi meille, se joutuu nuoriin käsiin, jotka eivät herpoa ennenkuin se on toteutettu. Sillä aika on tullut — — —"

Kuka seisoo tuossa kamarin ovella?

Mies, kumaraharteinen, harmaatukkainen, vanhan raatajapolven viimeinen edustaja. Kenenkään huomaamatta oli hän siihen taas noussut vuoteeltaan. Mutta hän ei ollut sen näköinen kuin olisi hän noussut vain vuoteeltaan — kuin haudasta nousseelta hän näytti. Vanhan Hornansuon vaarin testamentista mainittavan kuullessaan hän oli siihen tullut. Ja ovenpielestä tukea saaden tuijotti hän nuoren miehen silmiin. Ja puhui vanhan kyntäjän ääni:

"Aika on tullut . . . Aika on tullut . . . Nouskaa, nuoret miehet . . . Nouskaa nuoret miehet — —"

Eivät kestäneet enää vanhan raatajan raajat.

Hänen luiseva kätensä viittiloi puhujaa kohti ja samalla horjahti hän eteenpäin.

Mutta siinä silmänräpäyksessä tuki häntä neljä nuorta käsivartta: Juuson ja puhujan.

"Hän on vaari! Hän on vaari!"

Mutta ei saanut tapahtua tämä, Hornansuon nuoren ja vanhan suvun edustajain toistensa tapaaminen, rauhassa. Kaiken väen huomion ollessa kiintyneenä näihin edustajiin tunkeutui joukon läpi vielä kerran esivallan koura. Tällä kerralla tarttui se henkipatto-punikkiin. Ei siinä pitkiä juttuja ollut. Lyhyt ilmotus vain ja se merkitsi sitä, että valkoiset Hornansuon suvun pösö-jäsenet tarvitsevat punikkia siellä valtameren takana, kaukaisessa Pohjolassa. Niin oli ilmotettu. Ja että tämä nuori mies oli juuri se punikki, josta kysymys oli — siitä oli kauppias Hornsaw selvän saanut jo viikkoa paria ennen, Juuson kirjeestä, joka oli jotenkin sotkeutunut postimestarin sokkeloihin — koskaan tulematta osotetun henkilön — Antti-vaarin — käsiin. Niin ei myöskään tullut Juuson isälle tieto siitä, että rahaa oli tulossa Juuson mukana.

— — —

Ei ollut huutokauppaväki vieläkään hajaantunut. Se sama raskas taakka painoi sitä edelleenkin.

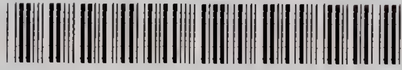
"Me alamme, veljet ja toverit, nyt sen suuren raivaustyön, josta tämä poisviety toverimme äsken

puhui. Siihen me käymme käsiksi sellaisella sitkeydellä, johon vain maanmuokkaaja pystyy."

Se oli nyt Juuso, joka oli noussut puhujan paikalle.

"Älkää odottako minulta puheita", sanoi Juuso. "Se ei minulta käy enempää kuin teiltäkään. Mutta niin totta kuin tuolla kamarissa äsken veti viimeisen henkäyksensä tämän seudun ensimäinen raivaaja, Antti Juhonpoika Hornansuo, niin totta lupaan minä tästä lähtein jatkaa raivausta *kyntömiesten vapautta kohti!*"

LC ACQUISITIONS
0 028 648 097 4